

ПОГЛЯДИ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА НА ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Національне відродження та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х - на початку 90-х рр. ХХ ст. ініціювався українською націонал-демократичною елітою, чільним лідером якої став В.Чорновіл. Його діяльність сприяла наповненню української державності реальним суверенітетом і формуванню демократичного громадянського суспільства.

Дослідження історичної ролі і внеску В.Чорновола у становлення Української держави започатковано в працях О.Бойка, Г.Гончарука, С.Давимуки, О.Гараня, Ю.Ключковського, С.Телешуна, О.Шановської. Однак діяльність В.Чорновола і до сьогодні викликає дискусію в політичних і наукових колах з огляду на його погляди на державний устрій країни. Так, в умовах президентських виборів 2004 р. прихильники В.Януковича на Півдні і Сході України обумовлювали свої сепаратистські виступи прихильністю лідера Народного Руху України (НРУ) до федеративного устрою України і сепаратистським спрямуванням очолюваної ним у 1991 р. Галицької асамблеї¹.

Саме тому автор ставить перед собою завдання вивчити ставлення В.Чорновола до проблеми федералізації і регіоналізації країни, дати оцінку соборницькій діяльності політика в процесі становлення української державності.

Відзначимо, що на виборах 1990 р. до Верховної Ради УРСР і місцевих рад демократичні сили у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях отримали більшість і перехопили в комуністів владні повноваження². Це дозволило опозиції розпочати втілення своїх програмових засад (впровадження національної символіки, релігійних та національних свят; зміни в питаннях власності і земельних відносин; відновлення прав греко-католицької Церкви; створення демократичних ЗМІ; розширення партійної багатоманітності і деідео-

логізація в усіх галузях життя; введення місцевого часу; визнання вояків УПА ветеранами).

Уже при обговоренні питання про підготовку до першої сесії Львівської облради на зустрічі членів обкому і президії виконкому облради з групою народних депутатів СРСР і УРСР 30 березня 1990 р. з'явилася ідея автономії західного регіону. Зокрема, тоді народний депутат Верховної Ради УРСР В.Чорновіл зробив заяву про те, що необхідно запровадити “одну владу на три області – Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську”³.

Партійно-радянське керівництво намагалося стримати реформи демократичної влади Галичини. Загальносоюзні та республіканські структури розгорнули в засобах масової інформації широкомасштабну кампанію з дискредитації дій галицьких облрад, формували уявлення, що націонал-демократична влада закликає до відокремлення Західної України від Східної⁴.

Крім інформаційної війни, опозиційні області зазнали також економічної блокади зі сторони прокомуністично налаштованої центральної влади. До того ж наприкінці 1990 р. склалася надзвичайна ситуація з гострим дефіцитом товарів споживання, і регіони прагнули захистити себе від економічного розвалу, обмежити його розростання⁵.

В умовах економічної і політичної блокади влада опозиційних областей розпочала координувати свою діяльність. Існувала домовленість про співпрацю між областями, яка виражалася в майже щоденному взаємному інформуванні про ситуацію, в утворенні спільних виробництв та обміні товарами, спільному реагуванні на урядові укази⁶.

Спроби координації праці органів влади трьох західноукраїнських областей значною мірою ініціювалися В.Чорноволем, який був прихильником федеративного устрою України⁷. Однак, як відзначав сам В.Чорновіл, галичани, попри існування в минулому ЗУНР, вищий, ніж у цілому по Україні рівень національної свідомості й організації, насторожено сприйняли ідею федеративного устрою України в майбутньому⁸.

4 січня 1991 р. В.Чорновіл на громадсько-політичній конференції у Львові “Українсько-російські взаємини в суверенній Україні” засудив спроби партократів штучно розчленувати Україну на автономії і нав’язати націонал-демократам думку про Галицьку автономію, але водночас задекларував: “Ми, три області, перемогли демократичні сили, будемо співпрацювати, утворимо Галицьку асамблею депутатів трьох областей”⁹.

Федералізація, за В.Чорноволом, передбачала максимальну економічну самостійність регіонів, але водночас й якомога жорсткішу унітарність у впровадженні державницької ідеології, в розбудові освітньо-культурної сфери. Як згадує Т.Чорновіл, ідею федералізації України в умовах критичного сприйняття аудиторії В.Чорновіл сформулював ще у 1987 р. на засіданні Львівського дискусійного клубу¹⁰.

Однак сьогодні частина сподвижників В.Чорновола відкидає в його міркуваннях та діях під час створення Галицької асамблеї ідеї федералізації. Зокрема, С.Давимука вважає, що під час формування об’єднання В.Чорновіл плекав лише ідею адміністративної реформи, одним із моментів якої було створення регіонів, які б відповідали історичним землям¹¹. Так, в управлінській сфері В.Чорновіл планував вийти до Верховної Ради УРСР з пропозиціями перебудувати керівництво в Галичині на основі досвіду цивілізованих країн¹².

На початку 1991 р. голови галицьких облрад В.Чорновіл, М.Яковина і В.Олійник домовилися про проведення у Львові об’єднаної сесії Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської облрад. На прес-конференції 8 лютого 1991 р. В.Чорновіл назвав наступні причини скликання сесії – певну політичну однорідність регіону, спроби захисту від елементів економічної блокади, приблизно однорідне ставлення до майбутнього референдуму, потреба прореагувати на територіальні претензії консервативних і шовіністичних кіл ряду сусідніх країн. Однак він відзначив, що основна тема сесії – це “регіонально-економічна співпраця... прошу не витлумачувати це як створення якоїсь Галицької автономії”¹³.

Як наслідок, інтеграційна діяльність західноукраїнських політиків спричинилася до скликання 16 лютого 1991 р. у Львові в приміщенні театру опери та балету спільної сесії облрад Івано-Франківської, Тернопільської і Львівської областей, яку назвали Галицькою асамблеєю¹⁴.

В.Чорновіл в інтерв'ю газеті “За вільну Україну” серед причин об'єднання назвав “жорстку розгнuzдану кампанію, яка ведеться проти Галичини комуністичною пресою республіки і союзного рівня”, невизначеність статусу України як країни і потребу заявити на міжобласному рівні про територіальну недоторканість України і спроби економічної блокади. Головний результат сесії політик вбачав у створенні міжобласної структури для економічного і політичного об'єднання краю¹⁵.

Ще відвертіше мету створення об'єднання В.Чорновіл визначив у виступі на асамблеї: “Якщо буде обрано курс націонал-державницький, то відпаде і окремішність Галичини, і певна осібність її політичної лінії – залишиться географічний термін та ще, може, назва федеративної землі при можливому майбутньому федеративному устрої... Але курс на перетворення України в безликий колоніальний придаток неминуче приведе до посилення ізоляціонізму, змусить нас шукати політичного захисту для національної політичної свідомості, національної культури та духовності”¹⁶.

Прийняті на спільній сесії угоди (“Про основні принципи співробітництва між обласними Радами народних депутатів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей”, “Про регіональну Координаційну раду”) закладали правові й економічні механізми роботи об'єднання, але не містили сепаратистських положень¹⁷.

Західноукраїнські політики великого значення надавали також прийнятій на асамблеї ухвалі “Про єдність українських земель”, яка повинна була зняти будь-які звинувачення в сепаратизмі і відобразити справжні наміри об'єднання. У ній галичани звернулися з пропозицією до Верховної Ради УРСР дати політичне та правове обґрунтування єдності України, визначити політичну та юридичну основу територіальної цілісності і єдності республіки¹⁸.

Галицька асамблея також прийняла ухвалу “Про проведення 17 березня 1991 р. обласних референдумів”, якою було ініційовано винесення на референдум у західноукраїнських областях окремого бюлетеня (за незалежність України у Львівській області проголосувало 89,6% учасників референдуму, в Івано-Франківській області – 90%, у Тернопільській області – 85,3%). В.Чорновіл оцінив ці результати, як “нашу відданість ідеям Галицької асамблеї”¹⁹.

З різким осудом ситуації в регіоні виступило керівництво КПУ, яке розцінило рішення Галицької асамблеї як спробу “відриву України від Союзу, й її федералізації, перетворення у клаптикову республіку, в різних куточках якої правили б новоявлені гетьмани”²⁰. Погляди В.Чорновола на федеративний устрій України зазнали також критики зі сторони праворадикальних організацій. Зокрема, лідер Української міжпартійної асамблеї Ю.Шухевич вбачав тенденції до утворення автономії в Галичині, що могло призвести до розпаду України²¹.

Невдача заколоту ДКНС і проголошення Акту незалежності України 24 серпня 1991 р. створила реальні підстави для досягнення Україною незалежності. Крім того, процес співробітництва з республіканськими органами влади перейшов “більше на творчі рейки”²².

У цих умовах В.Чорновіл зосередив сили на всеукраїнській політиці і вступив у передвиборчу боротьбу за президентську посаду, а проекти федералізації України стали другорядними. Як влучно відзначив Я.Радевич-Винницький, “естафетної палички федералізації В.Чорновіл нікому не передавав”, а дипломатично зазначав, що це справа майбутнього, причому не найближчого²³. На думку О.Хавича, для В.Чорновола асамблея була не плацдармом для створення автономії, а всього лише трампліном, щоб захопити владу в Києві²⁴.

Вважаємо, що ідея федеративного устрою В.Чорновола була спробою зберегти в єдиній державі регіони з різною історико-етнокультурною спадщиною та соціально-економічним рівнем в умовах розпаду СРСР, а також намаганням впровадити в країні демократичні засади місцевого і регіонального самоврядування. Після зникнення загрози дезінтеграції країни політик відмовляється і

від федеративного державного устрою. У результаті в редакції програми НРУ 1996 р. було зазначено, що Україну слід розглядати як унітарну державу з адміністративно-територіальним самоврядуванням²⁵.

Таким чином, ініційоване В.Чорноволом скликання Галицької асамблеї у 1991 р. спрямовувалася на єднання України, налагодження економічної співпраці і форм регіонального самоврядування. Зі здобуттям Україною незалежності В.Чорновіл відмовився від федеративних ідей та активно зосередив зусилля на соборницькій розбудові державності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Яковина М. Хто ділить і руйнує соборну Україну? // Львівська газета. – 2004. – 23 грудня. – С.4; Рыкова Н. Донецк пошел по стопам галичан // Еженедельник “2000”. 2004. – 3-9 декаб. – С.В2; 2. Басай В., Адамович С. Проблема соборності в діяльності Галицької асамблеї // Україна соборна: Зб. наукових статей. – Київ, 2005. – Вип.2. – Ч.3. – С.441; 3. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2751. – Арк.31; 4. Головенко А., Ястребцов Г. Карпаты – горы крутые. // Правда. – 1990. – 12 октяб. – С.3; 5. Давимука С. Незабутній народний голова. Львівський період державотворчої діяльності В.Чорновола 1990-1992 років // Молодь України. – 2003. – 11 квіт. – С.2; 6. Мелінішин Б. Про діяльність Рад і депутатську роботу // Галичина. – 1991. – 2 лютог. – С.3; 7. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2751. – Арк.254; 8. Чорновіл В. Компартия фактично існує // Літературна Україна. – 1991. – 19 верес. – С.3; 9. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф.П-1 – Оп.1. – Спр.5639. – Арк.7; 10. Стецишин О. Автономія чи децентралізація влади? // Експрес. – 2003. – 23-30 січ. – С.4; 11. Давимука С. Дитя Галичини – не сепаратизм, а соборність // Високий замок. – 2004. – 11 груд. – С.3; 12. За вільну Україну. – 1991. – 27 берез. – С.1; 13. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2899. – Арк.68, 76; 14. Галицька асамблея // Галичина. – 1991. – 19 лютог. – С.1-2; 15. За вільну Україну. – 1991. – 16 лютог. – С.1; 16. Чорновіл В. До незалежності – мирним шляхом // За вільну Україну. – 1991. – 21 лютог. – С.2; 17. ЦДАГО України. – Ф.1 – Оп.32. – Спр.2899 – Арк.109, 115-117; ДАІФО. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.5632. – Арк.2, 5-6.; Угода Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської обласних Рад народних депутатів “Про основні принципи співробітництва між обласними Радами народних депутатів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей” // За вільну Україну. – 1991. – 21 лютог. – С.1; Ухвала об’єднаної сесії Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської обласних Рад народних депутатів “Про регіональну Координаційну раду” // За вільну Україну. – 1991. – 21 лютог. – С.1; 18. Ухвала об’єднаної сесії Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської обласних Рад народних депутатів “Про єдність українських земель” // За вільну Україну. – 1991. – 21 лютог. – С.2; 19. Чорновіл В. Тепер я твердо стою на ногах // За вільну Україну. – 1991. – 19 берез. – С.1; 20. Гуренко С. На засадах рівноправності // Голос України. – 1991. – 15 берез. – С.3; 21. Терещук В. Чи бойкот – найкраща тактика? // Молода Галичина. – 1991. – 23 лютог. – С.1; 22. Давимука С.А. Потрібні рішучі дії! // Урядовий кур’єр. – 1991. – жовтень. – №29. – С.6; 23. Радевич-Винницький Я. Чи ошчасливить Україну федералізація // Розбудова держави. – 1993. – №6. – С.64; 24. Хавич О. Смерть Галичини // <http://www.rukhpress.com.ua>; 25. Шановська О.А. Діяльність Народного Руху України з розробки національної програми та практичного втілення її в процесі

державотворення (1989-1996 рр.): Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Одеса, 2003. – С.11.